

МАРКЕТИНГ

УДК 633.12:631.5:632.11 (477.7)

Аверчев Олександр

ORCID ID: 0000-0002-8333-2419

професор кафедри економіки та фінансів

Херсонський державний аграрно-економічний університет

Шабля О.С.

ORCID ID: 0000-0002-2669-0711

кандидат економічних наук

заступник директора Південної державної сільськогосподарської дослідної станції ІВПіМ

НААН

Аверчева Наталія

ORCID ID: 0000-0003-4534-639

завідувач кафедри, кандидат економічних наук, доцент

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТА ЗБУТУ БАШТАННИХ КУЛЬТУР У СВІТІ ТА УКРАЇНІ

У статті досліджено сучасний стан розвитку, виробництва та збуту продукції галузі баштанництва. Розглянуто динаміку світового виробництва кавунів та обсяг їх експорту. Проаналізовано динаміку валових зборів, посівних площ та рівня урожайності баштанних продовольчих культур в Україні та Херсонській області. Проведено аналіз валового виробництва та рівня врожайності баштанних продовольчих культур за категоріями господарств в Україні. Зазначено і обґрунтовано напрями подальшого розвитку галузі баштанництва в Україні.

Ключові слова: баштанні культури, кавуни, світовий ринок, посівна площа, валовий збір, урожайність.

Averchev Olexander

ORCID ID: 0000-0002-8333-2419

professor of the Department of Economics and Finance

Kherson State Agrarian and Economic University

Shablia Olexander

ORCID ID: 0000-0002-2669-0711

candidate of Economic Sciences

Associate Director of the southern state agricultural Experimental Station

Institute of Water Problems and Reclamation of the National Academy of Agrarian Sciences of

Ukraine

Avercheva Nataliia

ORCID ID: 0000-0003-4534-639

Head of the Department, candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Kherson State Agrarian and Economic University

FEATURES OF PRODUCTION AND MARKETING OF MELON IN THE WORLD AND UKRAINE

The article have been explored the current state of development, production and marketing of melon production. The dynamics of world production of watermelons and their export volume are considered. The dynamics of gross harvests, sown areas and yield of melon food crops in Ukraine and the Kherson region are analyzed. The analysis of gross production and yield level of melon food crops by categories of farms in Ukraine is carried out. The directions of further development of the melon growing industry in Ukraine are noted and justified.

Keyword: melons, watermelons, world market, sown area, gross harvest, yield.

Постановка проблеми. Найважливішим завданням агропромислового комплексу України є забезпечення населення повноцінними та якісними продуктами харчування. Значне місце у реалізації цього завдання належить баштанництву – підгалузі рослинництва. Одна із головних задач цієї галузі - це реалізація високого потенціалу продуктивності баштанних культур за рахунок раціонального використання природних, агротехнічних і генетичних ресурсів, підвищення якості продукції і особливо, скорочення витрат ручної праці, енергоресурсів та інших виробничих засобів

Сучасний етап вирощування баштанних культур на півдні України . зокрема в Херсонській області характеризується поступовим збільшенням виробництва баштанних культур не лише у великих сільськогосподарських підприємствах, а й у дрібних приватних фермерських господарствах, в яких понад 50 відсотків посівної площі відводяться під баштанні культури.

Негативною рисою баштанного бізнесу України є недосконалість сільськогосподарського ринку та відсутність розвиненої інфраструктури, що робить галузь дуже слабкою, нестабільною та непривабливою. Перехід процесу виробництва продукції та товарів від державного до приватного сектора змінив критерії економічної взаємодії між виробниками та кінцевими споживачами, все це призвело до відмови від практики централізованого планування та управління закупівлями продукції. Поєднання цих та інших проблем виробництва баштанних культур визначає актуальність досліджень.

Мета статті – аналіз сучасного стану, виявлення нагальних проблем та визначення перспектив розвитку галузі баштанництва у світі та Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан розвитку та нагальні

проблеми галузі баштанництва відображені у багатьох наукових працях вітчизняних вчених. Зокрема Корнієнко С.І., Рудь В.П., Кіях Л.А., Терьохіна Л.А. [1] проаналізували стан овоче-продуктового підкомплексу, виклали загальну стратегію та пріоритетні напрями розвитку галузі овочівництва і баштанних культур на перспективу. Бойко Л.О. [2] визначено основні складові потенціалу галузі баштанництва України та Херсонської області, досліджено динаміку виробництва баштанних продовольчих культур у Херсонській області і з'ясовано, що переробка некондиційної баштанної продукції малими формами підприємництва є прибутковим видом діяльності. Лимар В.А., Шашкова Н.І., Шапля О.С., Холодняк О.Г. [3] пропонують посилити увагу до модернізації виробництва, зберігання, транспортування та реалізації баштанної продукції; спеціалізації та концентрації виробництва, створення асоціації різних форм кооперації і агрегації товаровиробників. Шапля О.С. [4] свідчить, що необхідно створити комплексну, високорентабельну структуру з повним циклом послуг із глибокої переробки насіння баштанних культур для одержання високоякісної олії та додаткової сировини для переробної промисловості України і галузі кормовиробництва. Кучеренко Т. [5] провела оцінку сучасного стану світового ринку овочевих та баштанних культур. Особлива увага приділяється розкриттю ролі сільськогосподарських товаровиробників України – потенційних експортерів продукції на світовий ринок. Вітчизняні науковці в основному досліджують плодоовочеву галузь, а проблеми ефективного розвитку баштанництва все ще недостатньо вивчені.

Виклад основного матеріалу дослідження. Плоди баштанних культур – це початальники вітамінів, мінеральних солей, органічних кислот та інших важливих речовин, які благотворно впливають на обмінні

процеси в організмі людини. Це не тільки цінний продукт дієтичного, профілактичного та лікувального харчування, а й сировина для харчової промисловості, виробництва інноваційних продуктів. Зокрема олія з насіння баштанних культур має високі лікувальні властивості. На сьогодні необхідно зосередитись на низці як позитивних тенденцій так і проблем, які склалися у галузі баштанництва.

За даними FAOSTAT, кавун вирощують у більш ніж 130 країнах світу, загальні площі під ним складають 3,5 млн га. Близько 78% з них зосереджено в Азії, 9,4% - в Європі, 7% - в Америці та Африці [6].

З 2012-2017 рр. виробництво кавунів у світі збільшилось на 12,4% до 118,4 млн. т (Рис.1).

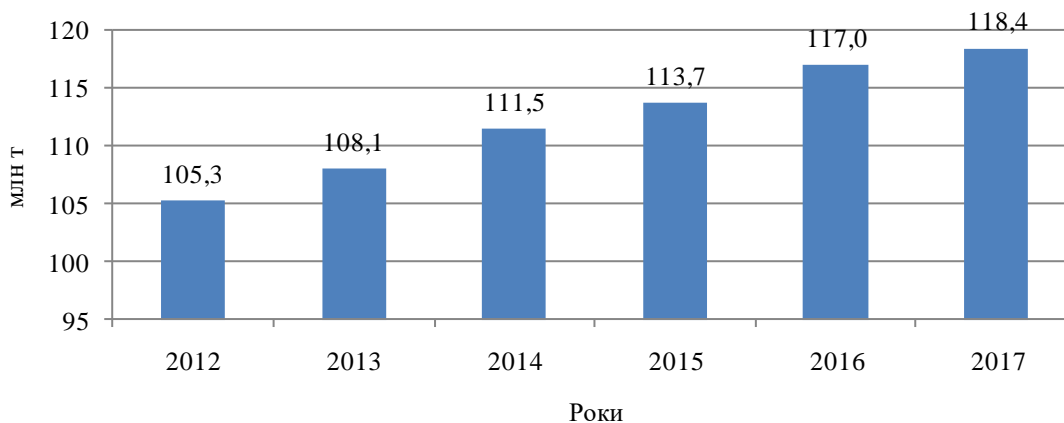

Рис.1. Динаміка світового виробництва кавунів, млн. т

Джерело: складено автором за даними [6]

Посівна площа за цей період зросла на 18 тис га (Рис.2), врожайність також збільшилась з 31,6 т/га до 34,1 т/га.

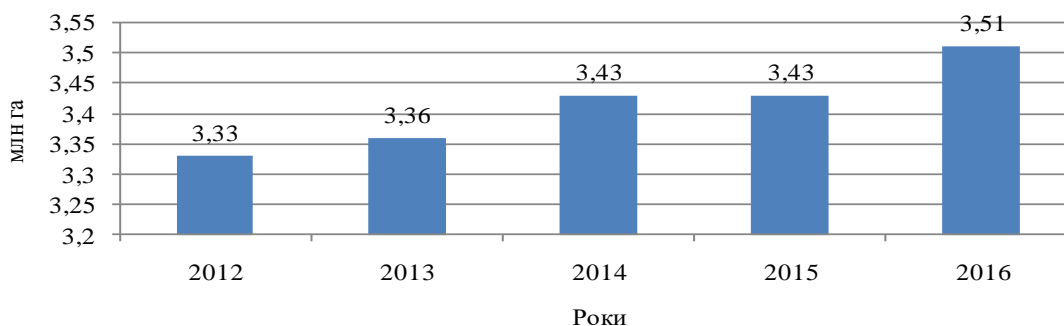

Рис.2. Посівна площа кавунів у світі, млн.га

Джерело складено автором за даними [6]

Лідером з вирощування і продажу баштанних звичайно є Китай, де лише кавунів виробляється 63 млн т. (68%). Другу сходинку з відривом майже в 17 разів посідає Туреччина - 3,8 млн т, третю Іран - 3,3 млн т. (Рис.3). Дещо більше 2 млн т вирощують у

Бразилії. По 1,9 млн т кавунів виробляють у Сполучених Штатах Америки та Єгипті, які посідають відповідно 5-6 місця. Далі Мексика і Росія - по 1 млн т, Узбекистан і Корея замикають десятку лідерів із показниками 840 млн т та 741 млн т відповідно [7].

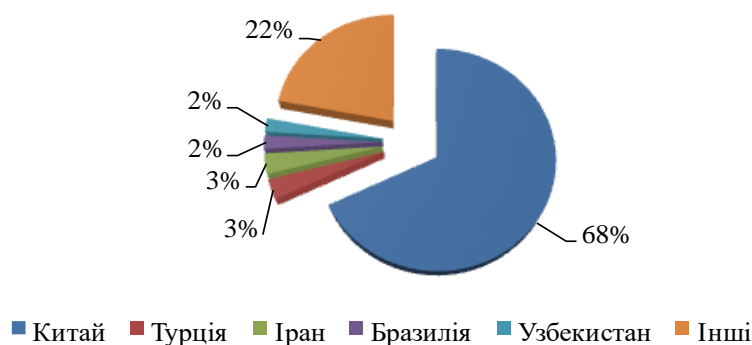

Рис.3. Виробництво кавунів у світі країнами-лідерами, %

Джерело складено автором за даними [6]

Світовий обсяг експорту кавунів зріс на 38% до 3,5 млн. т (Рис.4). У 2016 році світовий обсяг експорту був оцінений більше ніж 1,5 млрд. дол. Країнами-лідерами експорту є Мексика (22%), Іспанія (20%), США (8%).

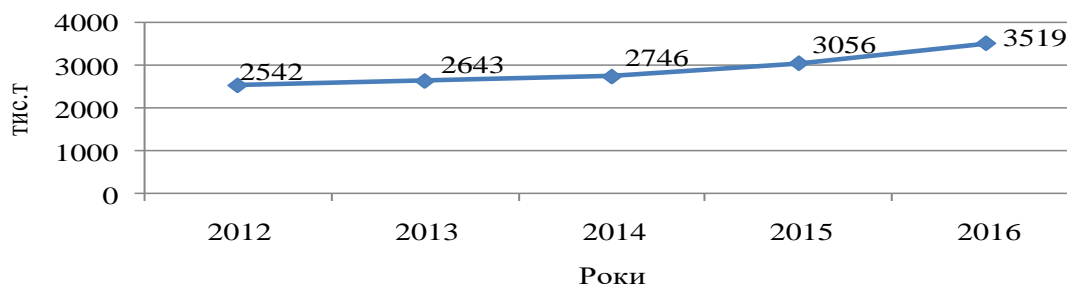

Рис.4. Світовий експорт кавунів, тис. т

Джерело складено автором за даними [6]

У 2018 р. загальний обсяг експорту кавунів склав \$1,8 млрд дол. Загалом, вартість експорту кавунів зросла в середньому на 15,5% для всіх країн-експортерів, починаючи з 2014 року, коли обсяг поставок кавунів становив \$1,5 млрд. Вартість міжнародних продажів кавунів збільшилася на 6,3% з 2017 по 2018 рік.

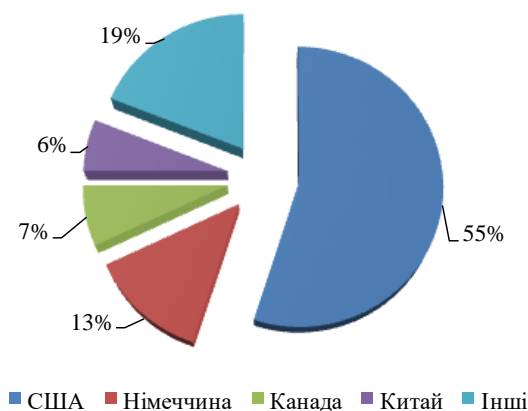

Рис.5. Світовий імпорт кавунів, %

Джерело складено автором за даними [6]

У 2016 р. світовим лідером по імпорту кавунів були США (19%), Німеччина (13%) і Канада (7%) (Рис.5). Німеччина у 2018 р. обігнала США і зазнала найбільшого дефіциту в міжнародній торгівлі кавунами. У свою чергу, цей негативний грошовий потік підкреслює конкурентний недолік Німеччини для цієї конкретної категорії продуктів, а також сигналізує про можливість для країн-постачальників кавунів, які допомагають задовольнити потужний попит споживачів [9].

Україна входить до числа 25 експортерів світу, а експортує не більше 5-7 відсотків вирощених своїх кавунів. Найбільші обсяги їх були реалізовані у 2010 р., коли в сусідніх країнах Румунії та Росії був дефіцит - понад 40 000 т, потім продажі значно скоротились, незважаючи на відкриті можливості ЗВТ. На традиційний ринок до Європейського Союзу припадає 60% експорту. Слід зазначити, що загальний попит на кавуни в ЄС зріс на 40% за останні 10 років, а попит української продукції у Білорусі за 4 сезони зменшився на 10%, хоча більше 40% баштанної продукції відправляють саме в цю країну.

Найуспішнішим ринком для українського кавуна може бути Німеччина, яка щорічно імпортує ту кількість кавуна, яку наша країна збирає протягом сезону. Для нас найбільшими конкурентами на ринку ЄС є Румунія, Угорщина, Іспанія та Італія. Поставки з України до західноєвропейського сусіда та країн ЄС в цілому залишаються нестабільними - виробники доставляють продукцію лише за

наявності високої ціни, і не звертають увагу про позицію постійного постачальника на цьому ринку. Пізні сорти кавунів можуть стати відмінною нішею для України при продажу їх до країн ЄС. Якщо збільшити виробництво безнасінних пізніх сортів малокаліберного кавуна, фермери зможуть посісти дуже зручне місце у постачанні цієї продукції європейським країнам в період з середини липня до кінця жовтня.

У 2019 р. Україна експортувала 18,5 тис. тонн кавуна, але заробила на цьому отримала від цього лише \$3,1 млн. експортної виручки. Одна тонна кавунів, експортованих з України, продавалася по \$170, і це була найвища експортна ціна українського кавуна за 4 роки. У цей же час чеські експортери отримували понад \$500 за тонну, французькі – \$800 за тонну, а нідерландські реекспортували кавуни по \$939 за тонну [10].

В Україні загальні посівні площі під баштанними продовольчими культурами у 2019 р. склали 64,7 тис. га, що на 21% нижче рівня 2010 р. Рівень урожайності за період з 2000 р. зріс майже у 2 рази (табл. 1), що свідчить про інтенсивний розвиток баштанництва. Найменша врожайність баштанних культур в Україні була відмічена у 2016 р., у Херсонській області в 2017 р. Основні обсяги кавунів вирощують у південному регіоні, зокрема аграрії Херсонщини виробляють 75% усіх баштанних культур в Україні. Херсонська область має свої регіональні особливості: кліматичні та ґрунтові умови якої є найбільш оптимальними для вирощування кавунів.

Таблиця 1

Динаміка валових зборів, посівних площ та рівня урожайності баштанних продовольчих культур в Україні та Херсонській області

Показники	Роки							2019 до 2010р., %
	2000	2010	2015	2016	2017	2018	2019	
Україна								
Валові збори, тис. т	373	751	578	583	434	499	556	74,0
Посівна площа, тис. га	83,9	81,9	73,6	70,2	69,5	64,4	64,7	79,0
Урожайність,	4,4	9,2	7,9	4,9	6,3	7,7	8,5	92,4

т/га								
Херсонська область								
Валові збори, тис. т	116,7	382,5	222,9	225,9	151,6	163,1	183,8	48,1
% до обсягу по Україні	31,3	50,9	38,6	38,7	34,9	32,65	33,1	-17,8
Посівна площа, тис. га	24,9	30,0	26,4	24,3	24,2	22,7	22,5	75,0
% до площі по Україні	29,7	36,6	35,9	34,6	34,8	35,25	34,6	-2,0
Урожайність, т/га	4,6	12,7	8,4	9,2	6,2	7,1	8,2	64,6

Джерело: складено автором за даними [8]

Скорочення виробництва кавунів відбувається через скорочення внутрішнього споживчого ринку. Останні три сезони обсяг виробництва баштанної продукції в Україні залишався на рівні 430-550 тис. т. При цьому, останні два сезони було зафіксовано зростання середньої ціни на кавун – у період найбільшої пропозиції ціна на кавун нижча за його собівартість. В умовах різкого зростання цін на енергетичні ресурси і матеріально-технічні засоби необхідно віддавати перевагу адаптивним технологіям вирощу-

вання баштанних культур, які підтримують родючість ґрунтів.

В той же час, у розвитку баштанництва існують трансформаційні процеси у формах власності в цілому по Україні та у розрізі окремих її областей. Так, виробництво кавуна у 90-х роках відбувалося з урахуванням природних чинників та було зосереджене в основному у господарствах крупнотоварного сектору. Нині, основними виробниками цієї культури стали господарства населення, де зосереджено 93,9 % площ і вирощується 94,6 % плодів кавуна (Рис.6).

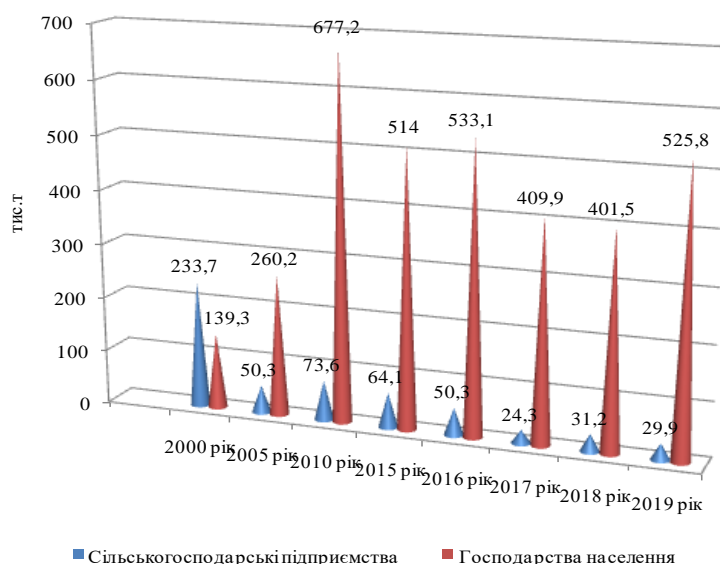

Рис.6. Валове виробництво баштанних продовольчих культур за категоріями господарств в Україні, тис. т

Джерело: Складено автором за даними [8]

Рівень урожайності у сільськогосподарських підприємствах найвищий -10,3 т/га у 2019 році, у господарствах населення – 8,5 т/га (Рис.7).

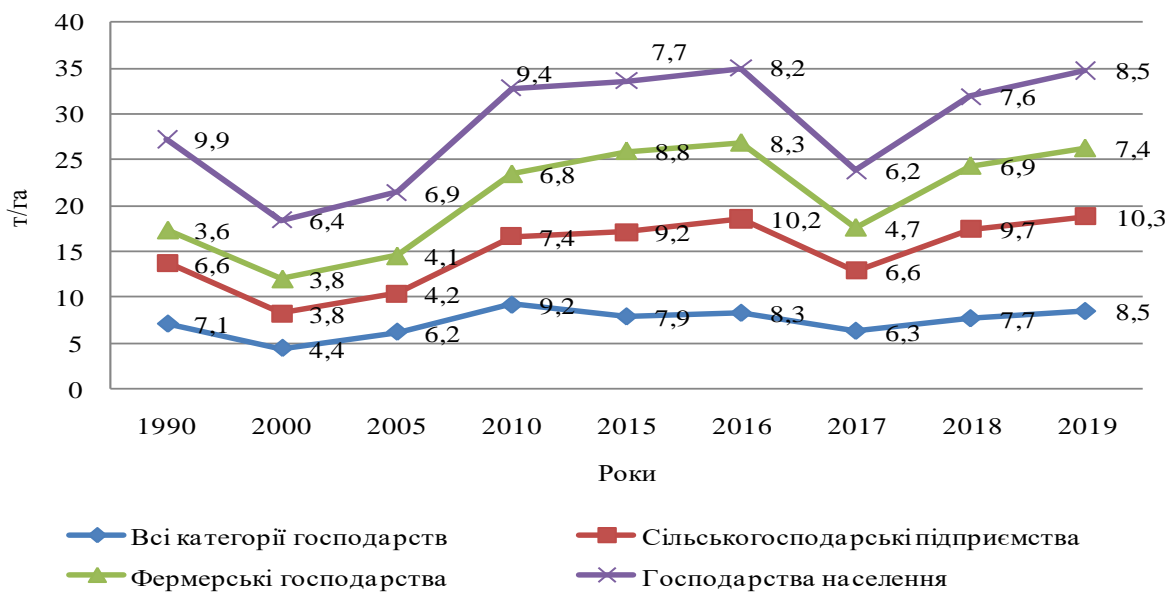

Рис. 7. Рівень урожайності овочевих і баштанних продовольчих культур за категоріями господарств в Україні, т/га

Джерело: Складено автором за даними [8].

Отже, нині частка приватної продукції незмірно зросла, а з нею й безконтрольність у дотриманні відповідних норм і стандартів.

Не менш важливим є продаж кінцевого продукту та розширення каналів збуту. Існуюча овочева недосконала логістика приводить до значних втрат у ланцюгу поставок і знижує конкурентоспроможність овочевої галузі України на світовому ринку. Основним видом транспорту для перевезення в Україні є автомобільний і зовсім трохи використовується річковий та морський, наші конкуренти широко використовують також залізничний, річковий та авіаційний транспорт. За даними Департаменту розвитку сільського господарства та зрошення Херсонської обласної державної адміністрації, цього року до м. Києва по воді баржею було доставлено біля 500 тонн кавунів, що майже у 2 рази вище рівня обсягу 2018 року [11]. Баштанна продукція завдяки річковому транспорту ТОВ СП «Нібулон» вже четвертий рік поспіль потрапляє у торговельні мережі «Сільпо» та Fozzi Group м. Київ.

Найбажанішим напрямком реалізації кавуна залишається експорт. Херсонський ка-

вун має високу якість, навіть по європейським міркам. У херсонського кавуна рівень цукру цього року був становив понад 17(чого одиниць, відсотків), а рівень наявних нітратів на рівні 27. Європейські затверджені норми допускають граничну кількість нітратів - до 60, а нижній поріг цукристості - 10. Тобто, херсонський кавун по європейським міркам є і солодшим і екологічно чистішим [12].

Через спалах COVID-19 дрібні фермери та сімейні фермерські господарства в Україні мають проблеми із збутом власної овочевої продукції. Закриття продовольчих ринків під час карантину навесні поточного року поставило під удар дрібних українських фермерів, які втратили доступ до ринків збуту та фінансових надходжень. Це спричинило велику соціальну напругу. Тому виникла необхідність створення альтернативної системи для гуртового продажу овочів через мережу Інтернет. Наглядним прикладом є Інтернет-ресурси з оптового продажу сільськогосподарської продукції в Херсонській області «Agro-ukraine.com», «Agrotorg.net», тощо які мають на меті значно зменшити ризики сіль-

госптоваровиробників в разі настання подібних форс-мажорних обставин.

Майже повна відсутність переробки кавунів на Херсонщині, як найбільшому виробнику цих ягід в країні, негативно впливає на розвиток цієї галузі. Переробка означає, в першу чергу, підготовку до продажу, а це сортування, калібрування, мийка, охолодження кавунів, маркування та упакування їх у відповідні контейнери для відвантаження до місця продажу. Тільки після завершення цієї роботи кавуни будуть прийняті до реалізації великими роздрібними торговцями, особливо іноземними покупцями. В м. Гола Пристань (Херсонська область) на базі зеленого туризму «Зелені хутори Таврії» створено цех з виробництва пастили та кондитерського продукту бекмесу з продукції баштанних культур, шляхом випарювання соку без додавання цукру (на 1 тону продукту необхідно 25 т. товарної продукції) [13]. За такого підходу в перспективі розширюються можливості фермерських господарств щодо переробки нестандартної продукції, що дозволить отримати додатковий прибуток і досягти безвідходності та беззбитковості виробництва.

Висновки. Сучасна система виробництва баштанних продовольчих культур вимагає вирішення проблем на всіх рівнях: державному, регіональному та господарському. На

державному рівні найважливішим є захист вітчизняного товаровиробника, створення оптового продовольчого ринку, у т. ч. електронних аукціонів, формування конкуренції у сфері заготівлі, зберігання та переробки. На регіональному - пріоритетним є формування інтеграційних структур та переробних підприємств, на господарському - необхідне формування збутової концепції, розробки стратегічних планів з урахуванням можливостей господарств, збільшення обсягів виробництва, підвищення урожайності та впровадження у виробництво ефективних інноваційних рішень.

Україна, маючи величезний потенціал, сприятливі кліматичні умови, дешеву робочу силу може стати одним із головних експортерів баштанної продукції на світовому ринку. Для цього необхідно: інвестиції в набуття та накопичення знань, навчання фахівців, підвищення продуктивності праці, ефективність та якість виробленої продукції; побудова логістики навколо маркетингової стратегії готової продукції; активний, не наосліп, а шляхом цілеспрямованих маркетингових досліджень, пошук ринку збуту виробленої продукції та просування споживання як внутрішньому, так і зовнішньому ринках, і головне, кооперація виробників щодо експорту баштанних культур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корнієнко С. І., Рудь В. П., Кіях О. О., Терехіна Л. А. Концептуальні основи розвитку овочівництва та забезпечення продовольчої безпеки. *Овочівництво і баштанництво*. 2012. Вип. 58. С. 7-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oib_2012_58_3
2. Бойко Л. О. Пріоритети розвитку підприємництва зі створенням інноваційних продуктів. *Агросвіт*. 2020. № 15. С. 41-47. DOI: [10.32702/2306-6792.2020.15.41](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.15.41)
3. Лимар В.А., Шашкова Н.І., Шабля О.С., Холодняк О.Г. Шляхи інноваційного розвитку галузі баштанництва на півдні України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. «Серія економічні науки»*. Випуск 38. 2020. С.18-24.
4. Аверчев О., Аверчева Н. Напрями підвищення ефективності використання земельних ресурсів у фермерських господарствах. *Економіка та держава*. 2020. Вип. 5. С. 15-22.
5. Шабля О.С. Економічна ефективність переробки баштанної продукції. *Економіка АПК*, 2004. №4. С.89-93.
6. Кучеренко Т. Ринок овочів і баштанних культур в Україні: поточна кон'юнктура і прогноз. *Пропозиція*. 2008. № 12. С.46-49.
7. FAOSTAT. URL : <http://www.fao.org/faostat/en>
8. Соковиті «жнива». URL : <http://agroprofi.com.ua/statti/1648-sokovyti-zhnyva>
9. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. Світовий ринок кавунів – найбільші експортери та імпортери. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/582-svitoviy-rinok-kavuniv--naybilshi-eksporter-ta-importeri>
11. Сезон кавунів: експерти кажуть — врожай добрий, ціни низькі <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2776585-sezon-kavuniv-eksperti-kazut-vrozaj-dobrij-cini-nizki.html>

12. Херсонський кавун 2.0: Перезавантаження. URL: <https://apk-kherson.gov.ua/vystavky/khersonskiyi-kavun-20-perezavantazhennia.html>
13. Херсонський кавун «котиться» у Європу. URL: <https://khersonci.com.ua/public/11175-khersonskij-kavun-kotitsya-u-evropu.html>
14. На Херсонщині вироблятимуть кавуновий мед. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3041150-na-hersonsini-viroblatimut-kavunovij-med.html>

References

1. Korniienko S. I., Rud V. P., Kiiakh A. A., Terokhina L. A. Conceptual framework for the development of vegetable growing and food security.. Vegetable and melon production. 2012. issue 58. PP. 7-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oib_2012_58_3
2. Boiko L. A Priorities for entrepreneurship development with the creation of innovative products. AGRARIAN WORLD 2020. № 15. PP. 41-47. DOI: [10.32702/2306-6792.2020.15.41](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.15.41)
3. Lymar V. A., Shashkova N. I., Shablia O. S., Kholodniak O. G. Ways of innovative development of the melon industry in the south of Ukraine. Scientific Bulletin of Kherson State University. "Economic Sciences series". Issue 38. 2020. PP. 18-24.
4. Averchev O., Avercheva N. Directions for improving the efficiency of land resources use in farms. Economy and state. 2020. Issue 5. PP. 15-22.
5. Shablia O. S. Economic efficiency of processing melon products. Economics of the agro-industrial complex, 2004, No. 4, PP. 89-93.
6. Kucherenko T. Market of vegetables and melons in Ukraine: current market situation and forecast. Offer. 2008. № 12. PP. 46-49.
7. FAOSTAT. URL : <http://www.fao.org/faostat/en>
8. Juicy "harvest". URL : <http://agroprofi.com.ua/statti/1648-sokovyti-zhnyva>
9. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. The global watermelon market is the largest exporter and importer. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/582-svitoviy-rinok-kavuniv--naybilshi-eksporteri-ta-importeri>
11. Watermelon season: experts say the harvest is good, prices are low <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2776585-sezon-kavuniv-eksperti-kazut-vrozaj-dobrij-cini-nizki.html>
12. 11.Kherson watermelon 2.0: reboot. URL: : <https://apk-kherson.gov.ua/vystavky/khersonskiyi-kavun-20-perezavantazhennia.html>
13. 12.Kherson watermelon "rolls" to Europe. URL: <https://khersonci.com.ua/public/11175-khersonskij-kavun-kotitsya-u-evropu.html>
14. 13. Kherson region will produce watermelon honey. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3041150-na-hersonsini-viroblatimut-kavunovij-med.html>